

DURBĖS MŪŠIO LAIKOTARPIO ARCHEOLOGINIAI RADINIAI ŽEMAIČIŲ MUZIEJUJE „ALKA“

Dalia Karalienė

Žemaičių muziejaus „Alka“

Praėjusiais metais minėjome reikšmingo istorinio įvykio – Durbės mūšio 750-ies metų sukaktį. Šiai sukakčiai paminėti „Alkos“ muziejuje vyko mokslinė konferencija, kurią organizavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas (koordinadorius doc. dr. Vacys Vaivada). Vienas iš konferencijos pranešimų buvo skirtas Durbės mūšio laikotarpio archeologiniams radiniams, saugomiems Žemaičių muziejuje „Alka“. Šis straipsnis supažindins su pranešimo medžiaga, dar kartą primins senąją mūsų krašto praeitį ir unikalius archeologinius radinius.

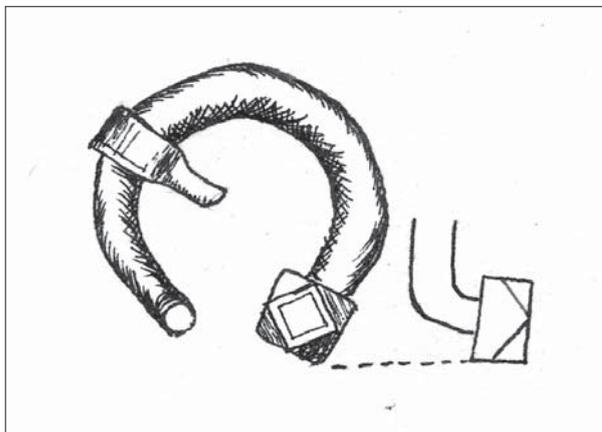
Žemaičių muziejaus „Alka“ Archeologijos skyriaus saugyklose saugoma daugiau kaip 20 tūkstančių vienetų archeologinių eksponatų. Didžiąją rinkinių dalį sudaro tyrinėtų Žemaitijoje senovės kapinynų ir gyvenviečių archeologinė medžiaga. Durbės mūšio laikotarpio – XIII amžiaus – archeologinių radinių daugiausia aptinkama Žemaitijoje tyrinėtų kapinynų archeologinėje medžiagoje – kuršių laidojimo paminkluose.

Akmenskinės kapinyno radiniai

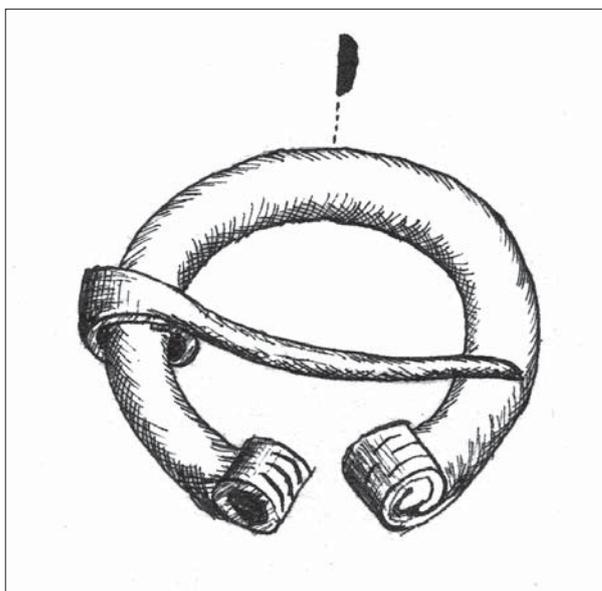
Reikšminga medžiaga, atskleidžianti XII–XIII a. laidoseną, yra Akmenskinės kapinyno (Plungės r.), tyrinėto archeologo V. Valatkos 1967 m., archeologiniuose rinkiniuose. Buvo ištirta 16 kapų – vien degintiniai laidojimai, datuoti XI–XIII a. laikotarpiu. Kapinyne laidota gana kompaktiškai, tarp kapų buvo 0,5–1,0 m tarpai. Jokios konkretnės kapų išdėstymo tvarkos nepastebėta. Nors iširtuose kapuose randama vien degintinių laidojimų, tačiau duobės būdavo kasamos kaip ir nedegintam mirusiajam. Mirusieji buvo deginami atskiroje laužavietėje, tikriausiai nuolat vienoje vietoje. Mirusiojo ir įkapių likučiai su degėsiais ir pelenais nelabai rūpestingai būdavo susemiami ir laidojami kapinyne iškastoje duobėje. Į kapo duobę pirmiausia būdavo sudeamos stambios įkapės: dalgiai, ietigaliai, žeberklai, o paskui duobės užpilde išmaišomos susemtos laužo liekanos. Jos būdavo pilamos kartu su žemėmis iki pat duobės viršaus. Nerūpestingo mirusiojo liekanų susėmimo rezultatų pastebėta kai kuriuose šio kapinyno kapuose. Pavyzdžiui, kape Nr. 9 šalia diržo apkaustų ir geležinės grandelės bei vyriško žiedo fragmento atsidūrė vaikiško dydžio žiedelis išplatintu viršumi ir mažas žvangutis. Vyrams, moterims ir net vaikams būdingos įkapės, rastos viename kape, leidžia spręsti, kad kartais ne visos mirusiojo liekanos būdavo išsemtos iš laužavietės, o ankstesnių deginimų likučiai būdavo susemiami kartu su vėliau laidotų mirusiųjų pelenais ir įkapių liekanomis.¹

Tyrinėto kapinyno nejudintose kapų užpildo žemėse buvo rasti 79 dirbiniai ir iš ariamo sluoksnio surinkti 184 dirbiniai bei jų fragmentai. Geležinių darbo įrankių rasta nedaug: vienas dalgis, trys paprasti įtveriamieji peiliukai ir vienas kriauninis peilis, trys žeberklai, viena geležinė yla.

¹ VALATKA, V. Akmenskinės kaimo (Plungės r.) archeologiniai paminklai. 1968. *ŽMA MA*, Nr. 106, p. 32.

1 pav. Segė, žalvarinė, pasaginė, daugiakampiais galais (2,5 x 2,62 cm, rasta atsitiktinai). Akmenskinės kapinynas. XII–XIII a.

2 pav. Segė, žalvarinė, pasaginė, cilindriniais galais (3,8 x 4 cm, rasta atsitiktinai). Akmenskinės kapinynas. XII–XIII a.

Didžiąją dalį radinių sudaro papuošalai ir jų fragmentai. Nerasta nė vienos sveikos antkaklės: šešiuose kapuose rasti aštuoni jų fragmentai ir dar 18 aptikta atsitiktinai. Antkaklės buvo nuvytos iš trijų žalvarinių vielų, tačiau nerasta nė vieno antkaklės galo, todėl klasifikuoti tiksliau nebuvo galima. Be to, rasta antkaklių, nuvytų iš dviejų žalvarinių vielų, kurios apie kaklą būdavo apvyniojamos net šešiomis vijomis. Tai vienas iš būdingiausių XII–XIII a. papuošalų. Iš trijų rastų fragmentų

Akmenskinės kapinyne rasta 16 įvijų, kurios skiriasi nuo įvijinių žiedų ir buvo naudojamos įvairiems kotams sutvirtinti. Kai kurių viduje buvo rasta išlikusių medinio koto liekanų.

Šiame kapinyne aptiktas retesnis, atsitiktinis radinys – 16,3 g svorio kubo formos žalvarinis svarelis su nusklembtais kampais. Visuose jo šonuose išpausta po dvi akutes. Kapinyno archeologinėje medžiagoje daugiausia yra radinių, datuojamų XII–XIII amžiais.

Ginkluotės reikmenų rasta labai mažai. Vieno apardyto kapo dugne, jau nebejudintame smėlyje, buvo rastas labai surūdijęs statmenai išmeigto kalavijo galas, kurio ilgis siekė tik 34 cm. Kita dalis buvo nulaužta ariant žemę. Kadangi kalavijas buvo labai surūdijęs, visiškai aplipęs rūdžių ir smėlio konglomeratais, taip ir liko neaišku, ar jis buvo vienašmenis ar dviašmenis.² Be to, kape Nr. 4 rastas įmovinis ietigalis, kurio plunksna ilga, rombinio skerspjuvio, nuo petelių siaurėjanti.

Iš vyro kario aprangos kiek daugiau rasta diržų sagčių ir skirstiklių fragmentų, t. y. grandelių ir apkalų.

Viena iš retesnių – apvali lietinė žalvario sagtis su nedidele išaugėle (5 pav.). Saggies viršuje esantis ornamentas sudarytas iš simetriškai aštuonetais vingiuotų linijų. Sprendžiant pagal formą ir ornamentą ji galėjo būti atgabenta iš Skandinavijos. Panašių sagčių rasta ir Latvijos teritorijoje. Rastas vienas taip pat skandinaviškos kilmės žalvarinis ornamentuotas diržo skirstiklio apkalas (kape Nr. 16) su nežymiomis diržo odos liekanomis (6 pav.).

² VALATKA, V. Akmenskinės kaimo (Plungės r.) archeologiniai paminklai. 1968. ŽMA MA, Nr. 106, p. 34.

galima spręsti, kad Akmenskinės apylinkių gyventojai yra nešioję ir pintinio tipo antkakles, supintas iš devynių žalvarinių vielėlių.

Be šių antkaklių, buvo nešiojamos karolių apvaros. Ant geležinės vielos dažniausiai būdavo suveriami dvilyčiai žalvariniai karoliai. Greta žalvarinių karolių kartais būdavo įmaišoma ir stiklinių. Rasti stiklo karoliai buvo smarkiai sutirpę ugnyje. Apie jų formą galima spręsti tik iš suskilusių ir nesusilydžiusių karolių fragmentų. Karoliai būvę mėlyno stiklo, dvilyčiai ir skersai ranuoti, su plačia skyde vėrimui.

Atsitiktinai rasti keturi nesudegę gintaro karoliai, jie atsukti, nešlifuoti, skylutės siauros. Jie nešioti suverti ant siūlo.

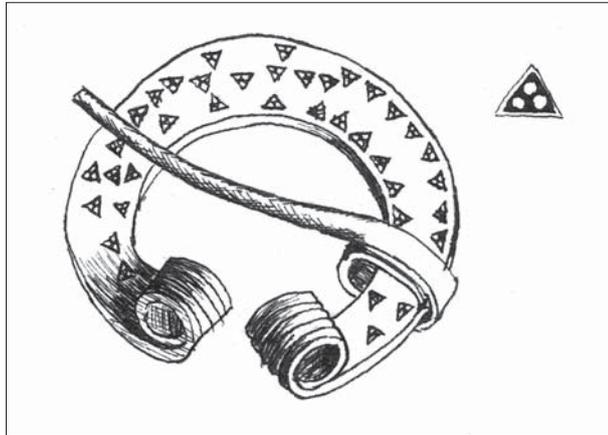
Akmenskinės kapinyne rasta 14 segių arba jų fragmentų. Rasta pasaginių įvairių tipų segių, daugiausia cilindriniais galais (2, 3 pav.). Daugumos šių segių puoštas tik cilindrių viršus – išrantytas keturiais grioveliais. Tik vienos segės lankelio viršus puoštas įmuštais trikampiukais, kurių viduje iškaltos trys „akutės“. Taip pat ornamentuota buvo ir viena rastoji segė aguoniniais galais (4 pav.). Pasaginių segių pastorintais galais rasti tik trys ugnies deformuoti fragmentai. Rasta tik viena segė daugia-kampiais galais (1 pav.).

Tyrinėjimų metu surinkta kryžinių, žalvarinių smeigtukų fragmentų. Smeigtukai būvę plokščiais galais, dengti sidabru, su konusinėmis galvutėmis.

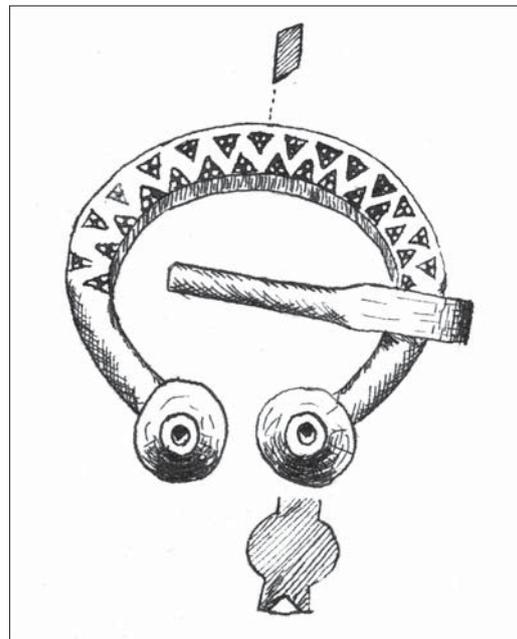
Rasta nemažai kabučių ir grandinėlių. Dauguma kabučių profiliuoti, su apskrita išima apačioje. Šonų plokštumos puoštos abiejose pusėse įmuštomis akutėmis (surinkta 10 tokių kabučių).

Kapinyne rasta net 70 apyrankių fragmentų, tačiau sveikos apyrankės nerasta nė vienos. Kai kurie fragmentai turi aiškias laužymo žymes, o kiti nuo karščio apsilydę. Akmenskinėje buvo mėgstamos įvijinės apyrankės. Buvo rasti 29 jų fragmentai. Fragmentų viršus puoštas įžambių griovelių grupėmis arba „eglude“.³

Akmenskinės gyventojai nešiojo ir žiedus. Įvijinių žiedų, padarytų iš juostelės, nerasta, o vie-liniai įvijiniai žiedai degintiniame kapinyne neatskiriami nuo įrankių vijų. Rastų žiedų galai prasi-

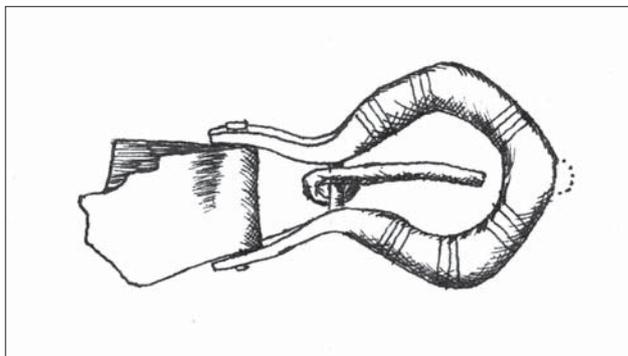

3 pav. Segė žalvarinė, pasaginė, cilindriniais galais (4,2 x 4,5 cm, rasta atsitiktinai). Akmenskinės kapinynas. XII–XIII a.

4 pav. Segė žalvarinė, pasaginė, aguoniniais galais (3,8 x 4,2 cm, kapas Nr. 6). Akmenskinės kapinynas. XII–XIII a.

³ VALATKA, V. Akmenskinės kaimo (Plungės r.) archeologiniai paminklai. 1968. ŽMA MA, Nr. 106, p. 39.

5 pav. Sagtis, žalvarinė (3,6 x 2,45 cm, kapas Nr. 16).
Akmenskinės kapinynas. XII–XIII a.

nas pjūklelis ar šukelės, padarytos iš skardos iškarpytais dantukais.

Tyrinėjimų metu rastos trys puodų šukės. Jos žiestos, su nežymia akmens trupinių priemaiša. Vienos jų paviršius puoštas lygiagrečiais grioveliais, antros – tokiais pat grioveliais ir prie kaklelio iraižytomis kilpelėmis, trečios paviršius lygus.

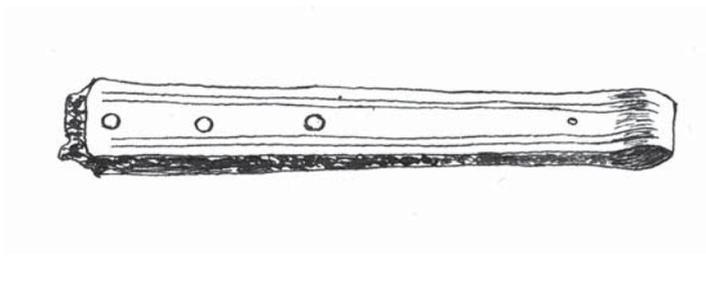
Minėti Akmenskinės kapinyno tyrinėjimų radiniai datuojami XII–XIII a. Kapinyno archeologinė medžiaga priskiriama kuršių etninės grupės kultūrai. Akmenskinės kapinynas laidosena ir radiniais labai panašus į Siraičių kapinyną.

Siraičių kapinyno tyrinėjimų archeologinė medžiaga

Siraičių kapinyną (Telšių r.), esantį prie Džiuginėnų piliakalnio, vadinamo Džiugo kalnu, 1956–1957 m. tyrinėjo archeologas V. Valatka (1956 m. tyrinėjo kartu su Mokslų akademijos Istorijos instituto archeologe E. Butėniene).

1956 m. buvo ištirta 11 degintinių kapų, o 1957 m. ištirti dar 9 kapai. Nustatyta, kad šiame kapinyne mirusieji buvo laidojami plokštiniuose kapuose deginti ir nedeginti. Kapai datuoti X–XIII a., laidojimo papročiai ir įkapės būdingos kuršių gentims. Nustatyta, kad šis kapinynas yra toliausiai į rytus nutolęs Vakarų Lietuvos kultūrai priskirtinas paminklas.

Tyrinėjimų metu buvo rasta geležinių peiliukų, pentinų, ietigalių, žeberklų, žalvarinių ir geležinių ylių, miniatiūrinių geležinių kirvukų. Buities reikmenys: mažos žalvarinės svarstyklėlės, vienas jų svorelis ir keletas žalvarinių geriamųjų ragų briaunos apkalų.

6 pav. Žalvarinis diržo skirstiklio apkalas
(8 x 1,1 cm, kapas Nr. 16). Akmenskinės kapinynas. XII–XIII a.

lenkia, jų viršus pastorintas ar paplatintas. Vienų jis išrantytas grioveliais, imituojančiais sukimą, kitų – apvyniotas vielele.

Kapinyne rasta nemažai miniatiūrinių įkapių. Buvo surinkta 11 miniatiūrinių, pasaginių segių cilindriniais galais. Kiek gražesnės segės yra išlenktos iš plonos žalvarinės skardinės juostelės. Naudoti jos netinka, nes skardelė labai plona. Kitos segelės padarytos iš visai plonos ar kiek storesnės vielos.

Kapinyne buvo rastos penkios miniatiūrines juostų audimo plokštelės, viena mentelė, viena verpstuko miniatiūra ir vie-

Iš papuošalų ypač gausiai rasta žalvarinių pasaginių segių aguoniniais, zoomorfiniais, cilindriniais galais, pastorintais ir paplatintais galais. Rasta ir miniatiūrinių segelių atlenktais galais. Be to, buvo rastos dvi keturlapio dobilo formos segės, kurių paviršius padengtas sidabru. Buvo rasta žalvarinių smeigtukų fragmentų, ku-

rių galvutės paplatintos, kryžminės, ažūrinės, žvaigždinės.⁴

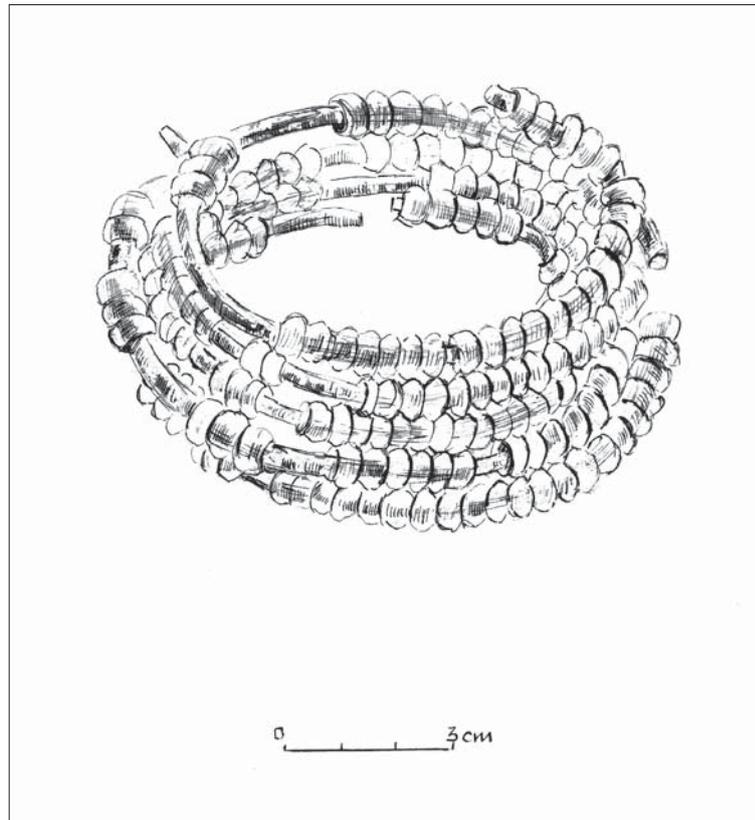
Iš papuošalų, rastų tyrinėjimų metu, reikia paminėti: žalvarinius žiedus paplatinta ir pastorinta viršutine dalimi, juostines apyrankes ir jų fragmentus, žalvarinių, vytinių antkaklių dalis, žalvarines ir geležines diržų sagtis, skirstiklius, apkalus, mėlyno stiklo karolius ir gintaro karolius.

Godelių kapinyno archeologinių tyrinėjimų radiniai

Pažymint XIII a. laikotarpio archeologinius radinius, būtina paminėti ir Godelių kapinyną (Plungės r.), tyrinėtą archeologės L. Valatkienės 1986 m. Tyrinėjimų metu buvo rasta 14 degintinių kapų ir dviejų tipų apeiginės duobės. Archeologinė medžiaga datuota XI–XIII a. Šis kapinynas priiskiriamas kuršių etninės grupės kultūrai.

Godelių kapinyne, vienoje iš vadinamųjų apeiginių duobių – ketvirtoje, buvo rasta gerokai gausiau degėsingų žemių ir anglių. Be kitų įkapių, duobės dugne buvo rastas, tyrinėtojos L. Valatkienės nuomone, galimas apeigų reliktas – 3,9 cm skersmens įvija, dydžiu panaši į vaikišką apyrankėlę. Jos viduje buvo išlikęs lazdos galas, kurios skersmuo – 2,5 cm (9 pav.). Panašių radinių buvo rasta ir Gintališkės kapinyne (Plungės r.). Archeologas V. Valatka 1969–1971 m. tyrinėjo Gintališkės kapinyną. Tyrinėtojo minimos „apeiginės duobės“, kuriose buvo randama žalvarinių įvijų su medžio liekanomis (Gintališkės kapinyno tyrinėjimų medžiaga, datuota IX–XII a. laikotarpiu – kuršių palikimas, saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“).

Sprendžiant pagal įkapes, Godelių kapinyne (1986 m. tyrinėjimų duomenimis) buvo palaidoti vyrai ir moterys, tačiau daugumą sudarė moterų kapai. Tyrinėjimų metu buvo surinkta apie 600 dirbinių, padarytų iš žalvario, alavo, geležies, stiklo, gintaro, titnago. Rasta ir keramikos. Tik nedidelę dalį įkapių sudarė kapų įkapsės ir apeiginių duobių radiniai, dauguma jų rasti pavieniai. Pastarųjų gausumas rodo, kad dalis kapų jau buvo suardyta laidojant mirusiuosius ant seniau užlaidotų vietų, nes pavienių radinių rasta ir laužavietėse, ir kituose degėsinguose sluoksniuose.⁵

7 pav. Kaklo papuošalas – įvijinė apvara (kapas Nr. 2).
Godelių kapinynas. XI–XIII a. Piešė N. Antušaitė

⁴ VALATKA, V. Džiugo kapinyno Telšių raj. Siraičių kaime, 1957 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga. *ŽMA MA*, Nr. 49, p. 86.

⁵ VALATKIENĖ, L. Godelių senkapio (Plungės r.) tyrinėjimų 1986 m. ataskaita. *ŽMA MA*, Nr. 362, p. 6.

8 pav. Apyrankės, žalvarinės, juostinės (kapas Nr. 2). Godelių kapinynas. XI–XIII a. Piešė N. Antušaitė

Darbo įrankių ir priemonių rasta negausiai – tai daugiau pavieniai radiniai: peiliai, galastuvai, ylos, skiltuvai, akmeniniai verpstukai. Ginklų buvo rasta tik dviejuose vyrų kapuose (Nr. 3, 4). Juose buvo įdėta po ietigalių, greta jų gulėjo žeberklinio tipo vienpusiai ietigaliukai. Vyrų kapuose dar buvo rasti peiliai, skiltuvai ir titnago gabalėlis. Moterų kapuose dažniausiai randami darbo įrankiai buvo verpstukas, yla, peiliukas.

Gausiausią radinių grupę sudarė papuošalai, kurie rasti tiek vyrų, tiek moterų kapuose. Moterų buvo ypač pamėgtas kaklo papuošalas – įvijinė apvara (7 pav.). Tai vienlypieiai, dvilypieiai ir trilypieiai žalvariniai karoliai grupėmis suverti ant geležinės vielos pakaitomis su spalvoto stiklo (dažniausiai mėlyno) rantytais karoliais. Tokios apvaros buvo labai puošnios, masyvios, suvytos į 3–5 apvijas. Be jų, rasta ir kito tipo antkaklių pavyzdžių, kurios buvo suvytos iš 2 ar 3 žalvario vielų ir sudėtingesnių – daugiašakių, suvytų iš plonų žalvario vielučių.

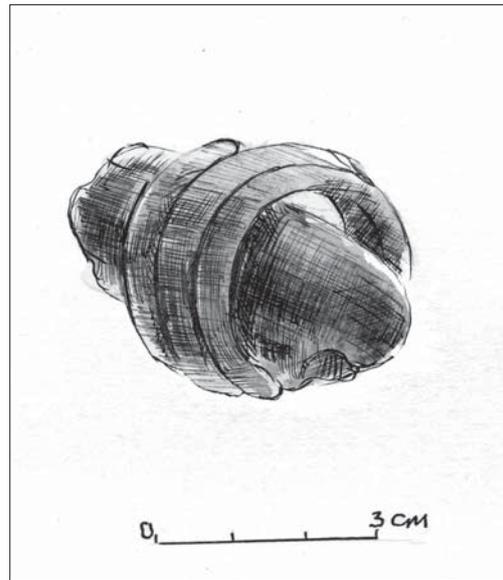
Krūtinės papuošalai – smeigtukai ir segės. Žalvarinių smeigtukų rasta nedaug – jie lazdelinių ir kryžinių tipų. Pastarieji būvę puošnūs, pasidabruota priekine puse, puošti iškiliais konusėliais. Prie jų būta pakabučių su trimis eilėmis grandinėlių, kurių galuose buvo įkabinti smulkesni įvairių formų (trikampiai, klevo sėklos pavidalo ir kt.) pakabučiai. Gausiau rasta žalvarinių, pasaginių segių ir jų fragmentų, kurių galai baigiasi įvairiomis formomis: aguonėlėmis, kampuotai, pastorintai ir paplatintai, cilindrešiais ir kt. Be jų, rasta ir retesnių – žalvarinės kryžinės ir plokštinės segės.

Gausiausią papuošalų grupę sudarė dviejų rūšių žalvario apyrankės: įvijinės ir juostinės. Įvijinės apyrankės siekė net iki 10 apvijų, galai dažnai puošti „eglutės“ ir kt. ornamentu. Dalies tokių apyrankių galai žalčio galvutės pavidalo. Juostinių apyrankių lankeliai gausiai dekoruoti įvairiais ornamentais (8 pav.). Galai dažniausiai užbaigti tiesiai arba schematiškai vaizduojant gyvulio snuktį, išplatinti. Rasta viena storagalė ir alavinės apyrankės fragmentas. Apyrankių rasta tiek vyrų, tiek moterų kapuose. Atskiruose kapuose jų rasta ir po keturias, užmautas po dvi ant abiejų rankų.

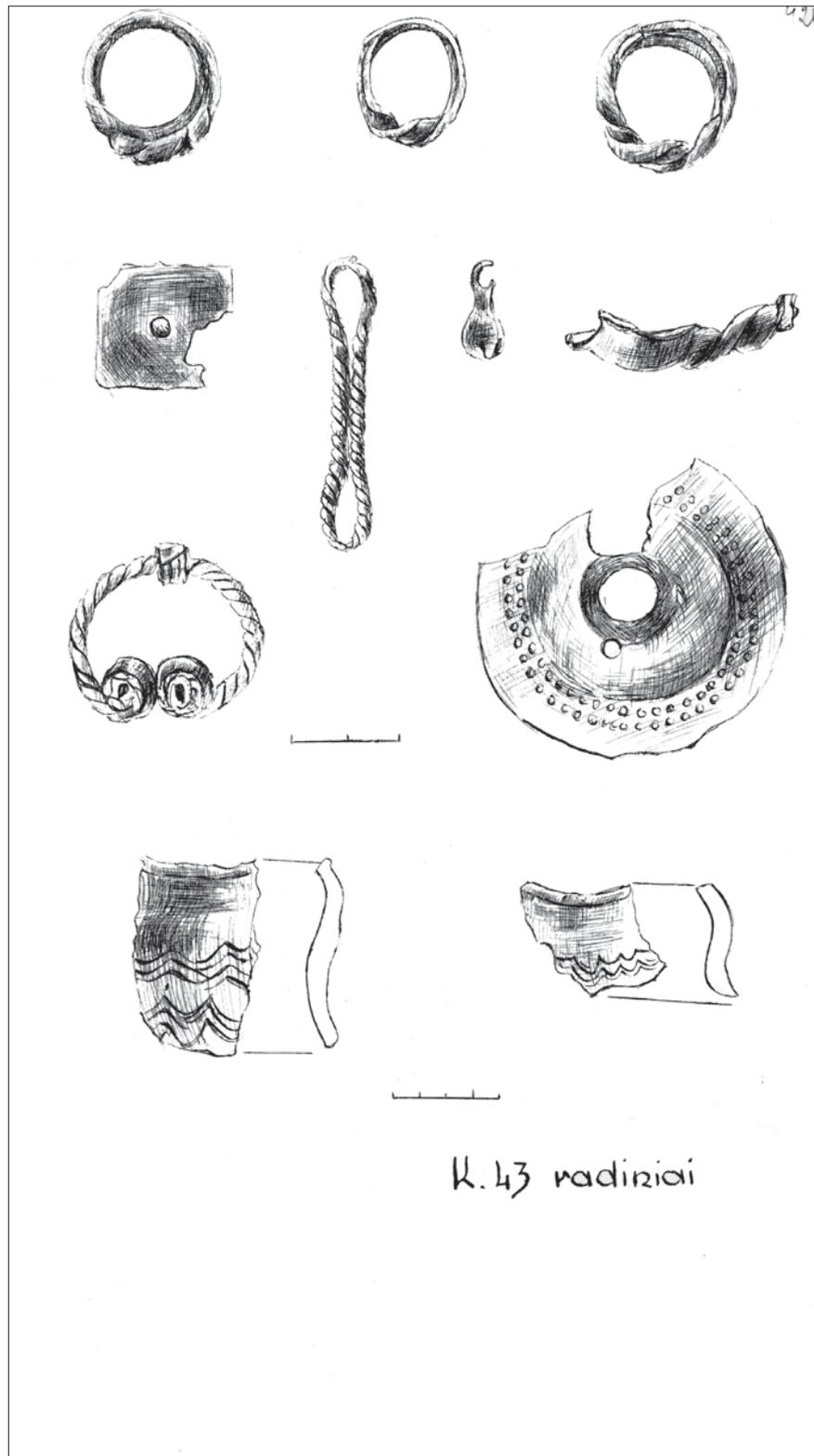
Žiedai žalvariniai, dažniau įvijiniai, rečiau rasta pastorintu arba smarkiai išplatintu viršumi žiedų. Įvairesnės formos žalvarinės diržų sagtys, jos nedidelės, profiliuotos. Keletas jų panašios į skandinaviškąsias.

Iš radinių išsiskiria miniatiūrinės įkapės, kurių taip pat rasta Godeliuose. Jų kiek daugiau buvo apeiginėse duobėse, rasta ir pavienių. Miniatiūras sudarė maži, iš geležies lakšto išlenkti pentiniai kirveliai, atskiri juostų audimo įrankių komplektų dirbinukai (plokštelės, mentelė, šukelės ir kt.), pasaginės formos segelės, sulenktos iš žalvarinės vielos, maži keramikiniai puodeliai.

Godelių kapinyno archeologinėje medžiagoje pastebėta nemažai tapatumų su Gintališkės kapinyno laidojimo papročiais. Pirmiausia – laidojimas mažose duobelėse ir apeiginės duobės, kuriose randama žalvarinių įvijų su medžio lazdų liekanomis. Gintališkės kapinyno tyrinėtojas archeologas V. Valatka teigė, kad apeiginės duobės su įvijomis, kuriose rasta medžio liekanų, gali būti siejamos su protėvių kulto papročiais ar mirusiųjų pagerbimo apeigomis. Jos buvo iškasamos kapuose ten,

9 pav. Žalvarinė įvija su medinės lazdos liekanomis. Rasta Godelių kapinyne, perkasoje Nr. 3. Piešė N. Antušaitė

K.43 radiniai

10 pav. Degintinio kapo Nr. 43 radiniai. XIII–XIV a. Kuršų kapinynas. Piešė N. Antušaitė

kur jau seniai buvo laidoti mirusieji. Prie tų duobių galėjo būti atliekamos kokios nors apeigos su ugnimi, kurių metu naudojamas apeiginis įrankis (lazda su užmauta žalvarine įvija), jis vėliau galėjo būti guldomas duobės dugne, apiberiamas anglimis ir užkasamas. Apeiginių duobių atsiradimą V. Valatka siejo su mirusiųjų deginimo papročio paplitimu Vakarų Lietuvoje.

Radiniai iš Kuršų kapinyno

Archeologiškai vertinga medžiaga, kalbant apie XIII a. laikotarpį, buvo rasta Kuršų kapinyno (Telšių r.) tyrinėjimų metu. Tyrinėjimus atliko archeologė L. Valatkienė 1987 metais. Remiantis tyrinėjimų medžiaga kapinynas datuotas XIII–XV a. pirmąja puse.

Rasti 57 kapai, iš jų – 54 nedeginti, griautiniai, 2 deginti ir 1 kenotafas (t. y. tuščias kapas, simbolinis – be mirusiojo palaikų, su įkapėmis), buvęs degėsingų žemių duobėje, kuri tikriausiai buvo susijusi su laidojimo ar mirusiųjų paminėjimo apeigomis.

Tyrinėjimų metu nustatyta, kad kapinyne, kasant duobes vėlesniu laiku nedegintų mirusiųjų kapams, buvo suardyti ankstesnieji degintiniai kapai. Seniausi yra sudegintų mirusiųjų kapai, datuojami XIII–XIV a. (10 pav.), nedegintų mirusiųjų kapai datuojami XIV–XV amžiais.

Kenotafu (kapo Nr. 57) radinių komplektą sudarė dvylika daiktų, būdingų tik vyrų kapams: du geležiniai plačiašmeniai suapvalintomis pentimis kirviai, įmovinis ietigalis su karklo lapo formos plunksna, įtveriamasis ietigalis, skustuvo ašmenų geležtė, yla, du geležiniai pentiniai, diržo sagtelė ir žirgo aprangos daiktai: dvi balno kilpos, žąslai. Šio kapo įkapės – tai kario (raitelio) atributika.

Sudegintų mirusiųjų kapuose darbo įrankių ir ginklų rasta nedaug. Tai geležiniai peiliai, skustuvai, skiltuvai, kirviai, kalavijas, smogiamasis (kovos) peilis, iš akmens padarytas galąstuvai.

Iš ginklų rastas vienas sulankstytas, suvyniotas geležinis kalavijas su ilga, dviašmene, į galą smailėjančia geležte. Jo įkotė taip pat į galą smailėjanti. Kalavijo apatinis skersinis žemyn nulenktais, išplatintais ornamentuotais galais. Kalavijas datuojamas XIII a. pirmąja puse.⁶ Jo ašmenų ilgis – 67,5 cm, plotis 2–3,8 cm, skersinio ilgis – 16 cm.

Rasti du įmoviniai ietigaliai su nedidelėmis karklo lapo formos plunksnomis. Prie ginklų grupės dirbinių priskiriamas geležinis pentinis kirvis. Tai pačiai grupei priskirtini ir į ylas labai panašūs geležiniai dirbiniai, sąlyginai vadinami strėlių antgaliais. Tokių dirbinių rasta penki vienetai. Ties viduriu jie turi keturbriaunį pjūvį, į galą apvalėja ir nusmailėja (ilgis 6,5–8 cm). Jie galėjo būti naudojami kaip strėlės antgaliai smulkiems paukščiams medžioti.⁷

Iš drabužių gamybai skirtų priemonių buvo rasta geležinių ir žalvarinių adatų. Geležinių rasta 17 vienetų. Buvo rasti trys verstukai, kurie padaryti iš kalkakmenio ir vienas iš smiltainio akmens.

Kad kapuose būta diržų, rodo išlikusios sagtys, grandys, diržų apkalai. Pastarųjų rasta 45 vnt. – geležiniai ir žalvariniai. Prie vyriškų reikmenų priskirtini ir skustuvai, kurių rastos trys geležtės.

Gausiausią radinių grupę sudaro papuošalai. Iš kaklo papuošalų rasta tik fragmentų, iš kurių nustatyta, kad tai buvę kaklo apvarai su dvilypiais ir trilypiais žalvariniais karoliais (jų rasta aštuoni vienetai). Be to, buvo rasta žalvarinių žvangučių (21 vnt.), kurie galėjo būti ir kaklo vėrinė dalis. Žvangučiai dvejetainiai: rutulio formos su išlieta pakabėle ir kriaušės formos, lengvesni. Rutulio formos žvangučiai šiame kapinyne chronologijos atžvilgiu yra ankstyvesni negu antrieji.⁸

⁶ KAZAKEVIČIUS, V. *IX–XIII a. baltų kalavijai*. Vilnius, 1996, p. 25–26, 102.

⁷ VALATKIENĖ, L. Kuršų kapinynas. *Lietuvos archeologija*, t. 11. Vilnius, 1995, p. 219.

⁸ *Ibid.*, p. 220.

Tyrinėjimų metu rasta ir buvusių antkaklių, kiek daugiau lankelių, suvytų iš 2 ar 3 žalvario vielių, fragmentų. Galų neišliko, išskyrus vieną apdegusį antkaklės galą – pailgą profiliuotą žalvario plokštelę, puoštą taškelių ornamentu.

Rasta žalvarinių segių: pasaginių ir plokščių, apskritų – daugiausia jų fragmentų. Pasaginių segių galai įvairūs: su zoomorfiniais (gyvūniniais) galais (4 vnt.), atvyniotais galais (4 vnt.) ir pastorintais galais (2 vnt.). Keletas segių yra nedidelio formato, tačiau miniatiūromis jų laikyti negalima. Jos padarytos lyg būtų skirtos nešioti: lengvam suaugusiojo drabužiui susegti ar vaikiškos.

Iš rankų papuošalų surinkta 44 vnt. apyrankių fragmentų ir žiedų. Buvo rasta tik viena sveika išlikusi, tačiau apdegusi apyrankė. Daugiausia rasta juostinių apyrankių fragmentų ir tik keletas įvijinių. Juostinių apyrankių lankelis tordiruotas, galai išploti, išplatinti, dažniausiai puošti „akučių“ ornamentu. Žiedų ir jų fragmentų iš degintinių kapų palikimo rasta 58 vnt. Trys grupės žiedų: uždarieji, užkeistais ir nusmailintais galais bei įvijiniai žiedai. Žalvariniai žiedai uždarieji, lietiniai, masyvoki, viršus išplatintas, kiek pastorintas, imituoja tordiruotę.

Žiedai užkeistais galais padaryti iš keturkampio skerspjuvio juostelės, viršus tordiruotas. Nemažai žiedų padaryta iš žalvario skardos, rombiškai išplatinta priekine viršaus dalimi, kuri ornamentuota. Įvijinių žiedų rasta tik 2 vnt., jie nepilnai išlikę. Išsiskiria vaikiškas žiedelis, išlenktas iš įvijinės apyrankės juostelės fragmento.

Šiame straipsnyje paminėti Kuršų kapinyno degintinių kapų radiniai, datuojami XIII–XIV a. laikotarpiu.

Žemaitijoje tyrinėtų kapinynų archeologinė medžiaga yra svarbus istorijos mokslo šaltinis, leidžiantis išsamiau atskleisti XIII a. vyravusius krašto gyventojų laidosenos papročius, buities ir darbo įrankius, ginkluotę, papuošalus. Straipsnyje minėti tyrinėtų kapinynų radiniai – buvusių bendruomenių, artimų tiek medžiagine, tiek dvasine kultūra, praktikavusių vienodus laidojimo papročius, palikimas. Tai kuršių etninio junginio palikimas iš pagonybės laikų kapinynų su degintiniais kapais.

Literatūra

- BUTĖNIENĖ, Eugenija, VALATKA, Vitas. Džiugo kapinyno Telšių raj. Siraičių kaime 1956 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga. *Žemaičių muziejaus „Alka“ mokslinis archyvas* (toliau – *ŽMA MA*), Nr. 48, p. 3–80.
- VALATKA, Vitas. Džiugo kapinyno Telšių raj. Siraičių kaime 1957 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga. *ŽMA MA*, Nr. 49, p. 3–87.
- VALATKA, Vitas. Akmenskinės kaimo (Plungės r.) archeologiniai paminklai. 1968. *ŽMA MA*, Nr. 106, p. 31–44.
- VALATKIENĖ, Laimutė. Godelių senkapio (Plungės r.) tyrinėjimų 1986 m. ataskaita. *ŽMA MA*, Nr. 362, p. 3–72.
- VALATKIENĖ, Laimutė. Godelių kapinyno tyrinėjimai. 1987. *ŽMA MA*, Nr. 321, p. 43–53.
- VALATKIENĖ, Laimutė. Kuršų kapinyno (Telšių r.) tyrinėjimų 1987 m. ataskaita, t. I. *ŽMA MA*, Nr. 364 (1), p. 1–65.
- VALATKIENĖ, Laimutė. Kuršų kapinyno (Telšių r.) tyrinėjimų 1987 m. ataskaita, t. II. *ŽMA MA*, Nr. 364 (2), p. 421–461.
- VALATKIENĖ, Laimutė. Kuršų kapinynas. *Lietuvos archeologija*, t. 11. Vilnius, 1995, p. 214–227.
- KAZAKEVIČIUS, Vytautas. *IX–XIII a. baltų kalavijai*. Vilnius, 1996, p. 25–26, 102.
- VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ, Regina. *Lietuva valstybės priešaušriu*. Vilnius, 2001, p. 66–68.

Iliustracijos iš Žemaičių muziejaus „Alka“ bibliotekos Mokslinio archyvo ir Archeologijos skyriaus fondų.